

મુદ્રેલી રીત મુજબ
 વર્તકચુલર ટેકરે બુકસ રીવિઝન કમીટીએ
 તૈયાર કરેલી છે

Ref. No.

9-8-19
 પીજી ચોપડીના અથ.

1923

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠના
 સવાલ તથા સાર; ભૂગોળ; દ્વિલ; જોડાકર
 તથા અધરા શબ્દો.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—ચાહપોર—મુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—ચાહપોર—મુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના રપમા આકટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

સને ૧૯૨૩.] [સંવત ૧૯૭૯.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—'શંકર' પ્રી. પ્રેસ ચૌધાના પુલપર—મુરત.

કિંમત ચાર આના.

૧૦૭૯૬

૨૦૧૦

મુદ્રિત કૃતિ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
કૌપીરાઈ-સંગ્રહ
૧૦૬૯

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજસ્તી કૉપીરાશ્ટ્રિ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૭૮૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ બાળ્ય યોગદાન ૨૫૮

વિષય મૃદુલ : ૧૪૩ : ૨ - ૨૫

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

મેજ=ટેબલ

સુથાર=સાધકાનું કામ

કડીઓ=કોઈ મંટનું

કામ કરનાર

મધમધવું=પુશ્પોથી

બહેક બહેક ચંદ્ર રહેલું

પવન=વાત વાતું

વાસ=મુગધ; પીમળ

તળાવ=તેની ચારે

બાળુ જમીન અને

વચમાં પાણી દેખ તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=પુલથી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને

વચર ભાડાની ઉતર-

વાની જગા

વરેમાર્ગ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

અજવાળું=સુરજ દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ

ધોર=મીઠા લાગે તેવું

ઝમઝમે=પ્રકાશ

ઉભસ=ઝાંખું અજવાળું

સરખાં=મનાવ્યાં

કળાતું=મમમનું

પાડ=વેપકાર

પાદ=ફામ; સરત

ઉપકાર=પાડ; આભાર

અકિત=મજન

સાર=દરરોજ ધરતી ભડિન કરવી.

પાઠ ૨ જો.

કવિનાના અર્થ.

વર્ણન=કહીકત

મવેયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેર=પક્ષી

શ્રમર=મમરો

મુક્ષ=મુસલમાનો

નીમાણ; હોરાઓના

ધર્મ ગુરૂ

વૃત્ત=અનાજ

અધિકાર=અધાર

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળા

જનનવર; પક્ષી

વન=જંગલ

વહાણું વાયું=સવાર ચડી

વીતી ગત=પુરી થઈ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝમઝમાટ=પ્રમસ; તેજ

ભાતભાતના=તરેહવાર

દીસે=જલ્દાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં; પાંતરાં

કુકડા=મરઘાં

મેના=એક જાતનું

સુંદર પક્ષી

કુટડા=શપાળા; શૈભિતા

તેજ=પ્રકાશ

શીકું=ઝાંખું

મોઢું કાળું ચયું=દેખા-

તા બધે થયા એટલા

સંતાપ ગયા

ખુલા=મલી કુંચી;

કુપી જગા

ખોળે=શોધે	ધીમે ખીમે=ધીમે ધીમે	સુદ=અજવાળીઈ; મહી-
બકતજનો=બમતો	ફૂટે	નાતું પહેલું પખવાડીઈ
ધ્યાનધર=આંખ મીચી	નહિ બૂલ=વગર ચૂકે	વદ=અધારીઈ, મહીનાનું
પરમેશ્વરને જીએ	તાળાં=તરતનાં ખીલેલા	ખીજું પખવાડીઈ.
ગાન=ગાયન	ટોળે=ટોળાખંધ	પખવાડીઈ=પંદર દિવસ
હાતા=સખી; હંદાર	વીરા=માઈ	અમાસ=હિંદુ મહીનાનો
દીયે=આપે	મગન=ખુશી	છેલ્લો દિવસ; ને દિવસે
રૂડું=સારું; ધણું	કેરું=તું	ચંદ્ર ખીલકુલ જીગનો
ખાંગ=જુમ પાડીને	ધ્યાન=ચિત્ત; મન	નથી તે દિવસ
નિમાજ પઢતી તે;	પાઠ ર.	વસ્ત્ર=લુગડાં
નિમાજ પઢવાને માટે	વરસ=પાર મહીના	પંખા=વર્જીજીથા
જુમ પાડતી તે	ઝટ્ટુ=મોસમ; રત	ચોમાસું=વરસાદની ઝડનું
તણે=નો	મહીનો=ત્રીસ દિવસ	ખળેવ=રાખડી આંધવાનો
ઉદય થયે=ઉઠ્યો	કારનક=હિંદુ વરસનો	દિવસ; શ્રાવણ સુદ ૧૫.
કમળ=કમળનું ફૂલ	પહેલો મહીનો	જનોઈ પહેરવાનો
પત્ર=પાંખડી	તહેવાર=આનંદનો દિવસ	દિવસ
ખોલે=ઉલ્લે: ખીમે	શિયાળો=ડાઢની મોસમ	દશેરા=રાખડી છોડવાનો
ઉમખી=હોંસિલા	ઉડાડે છે=ચગાવે છે,	દિવસ; આસો સુદ ૧૦
માપ=દોર; હોડે	ઉતનાણુ=સંકાંત; સુરજનું	દિવાળી=હિંદુ વરસના
હોર=ચોપગાં જનવર;	ઉત્તર તરફ જવું તે	છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો
ચશુ	રત=ઝટ્ટુ; મોસમ	દિવસ; આસો વદ
ચારો=આવાનું	જાડા=ઘટ કુમાસના	અમાસ
વેલી=વેલા	હોળી=દાગણુ સુદ પુનેમ	પર્વ=તહેવાર

પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષણ” અડી આના. [૩

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઈ કઈ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆં કેટલાં ? અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામાં ખીજ તિથિઓ કઈ કઈ આવે અને કેટલી વાર આવે ? શિખાળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઈ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪ થો.	પિત્તળ=તાંબુ અને જસત	પારણું=હાંડિયાળા જેવું
મેળો=ધણું માચુસો અને	ની મેળવણીથી અનેથી	થોડીક
ગાડી થોડા વગેરેની હાં	ખીળા રંગની ધાતુ	કાચ=મે બાજુએ તકી-
ગોઠળઆઠમ=આવણુ વદ	સુખડીઆ=મિઠાઈ બના-	આવાળો પલંગ
આઠમ; જ-માટમી.	વનાર	કાપડીઆ=પડ વેચનાર
કકડતં=અભીવાળાં	હાટ=ફુકાન	સુતરાઉ=સુવરતું બના-
માખઅંધ=દોસ્તદાર.	કોપરાપાક=કોપરાનો બ-	વેલું
હાં=ગીરદી; બીડ	નાવેલો પાક	ઊનવું=થેટાના વાળતું
વખુટા=ખુદા	મિઠાઈ=મરરી, પેંડા	રેશમી=રેશમતું બના-
ફુકાન=માલ વેચવાનું	વગેરે.	વેલું
ઠેકાણું	ખડકેલી=ગોઠવેલી	સણું=એક જાતનો છોડ
કંસારા=તાંબા પિત્તળના	ખરાદી=સિંધાડા ઉપર	એની છાલનાં દોરડાં
વાસણુ બનાવનારા અ-	ખાટ ઉતારનાર	તથા કપડાં અને છે.
થવા વેચનારા	સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ	સરૈયા=અતાર. શુલાબ-
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ	પલંગ=જાંતીવાળો કાચ	જળ, ધુપેલ વગેરે

૬] બીજી ચોપડીનો “ડિક્શનરિયશન” ત્રણ આગમ.

વેચનાર.	દ્રાક્ષ=દરાખ	સિપાઈ=ચોક્કીદાર
બહેકબહેક=મધમધ	ચોગાન=પુલ્કું મેદાન	સવારો=ચોડે બેસી ફર-
હીલો મેવો=તાગ પાકો	મદારી=ખેલ કરનાર	નાર સિપાઈ
ફળ.	ખેલ=રમત.	કુદડી=ચક્રર

સવાલ—ગોઝળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાક પ મો.	ધાટ=ડંભાળ; ઉપય	કપડાકો=માથા
નહારી=ખરાખ.	રાસ=દોરડું	જીવજંતને નાહો=ખૂંમ
સોખત=સંગત.	ઢગલેઢગલા=વણાળ.	દોડ્યો
પટેલ=ગામનો ઉપરી	દોસ્ત=બાઈબંધ	ફરીને=પાછળ
વાડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ	ફક્કડ=સારા	ઢોલો=ચપ્પડો.
છોડવાળી જગા	પછવાડે=પાછળથી	ફળ=ફાલદો; લાભ
મઝા=ગમત.	રખેવાળ=સાચવનાર	કવિતાના અર્થ.
શેખી=પતરાજી	સજ્જડ=જોરથી	અસર=લાગણી
પારનાં=પરાયાં; બીજાં.	ઝપાટો=સપાટો	સંગ=સોખત; સંગત
માને=પુલ કરે	થડ=ઝાડનો વચ્ચે ગોળ	રંગ=અસર; પાસ
આખરે=અંતે; છેલ્લે	ભાગ	પ્રેમ=પ્યાર
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો	અચડાયું=અફળાયું	ઠામ=ઠેકાણું
આથે=દૂર	ચકરી=તમ્બર	ઠરશે=ઉભો રહેશે
ખાસાં=સારા; મગનાં	છુંદાઈ=કચડાઈ	ખુશ=નહારો; ખરાખ
નિશાન=એવાજી	લોહીલોહાણુ=લોહીથી	મેંતા=મહેતાજી
તાકીને=ચારીને	ખરડાએલું	ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
લૂમ=શુભખો	વાડીવાળો=વાડીનો	વિદ્યા=ડંભ; અજુતર;
તૂટી પડે=તીચે પડે	માલીફ	ફૂનર

ત્રીજી થોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ગ્રંથ આના. [૫

સાર—નકારી સોખતથી તેની નકારી અસર આપણા પર થાય છે
માટે નકારા માણસની સાખત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬ ફો.	પોળ=મોટી ખડકી	લાત=પાછલો પગ
રખડેલ=રખડતો	અટક્યાળાં=અડપલાં;	મારવો તે
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે	કાઢને ખોડું લાગે	ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી
ટકે સુખી હતાં	એવું કર્યા કરવું તે	ખસી ગયો
વયે=કંમરે	હડાઈ=રડવાડ	બેંકડો વાણુતો હતો=
પાર રહ્યો નહિ=ત્રણેક	ધલાજ=કેપાય	મોટે સાદે રાગ કાઢી
જ થયો	વર્ડ જશે=મગડી જશે	રડતો હતો
વધાઈ=રખામણી; ખુશ-	સીધું આગળુ=તોડાન	હાડવૈઈ=ઉતરેલું હાડકું
ખખર	મસ્તી ન કરવી	ખરાખર એસાડનાર વૈં
ઓવારણા=દુખડાં	બહાને=નામે	લેપ=ખરડ
ફાઈ પગડું=ફાઈના	ચોડું=જ્યાં ચાર રસ્તા	ઓસડ વેસડ=હવા ને
તરફ જે પગડું	બેગા થતા હોય તેવો	તેના ઉપાય
બાંધવામાં આવે છે તે	બખર	વલે=દંશા; ભુડા હાલ
બેટ=હનામ	રઝળનો=રખડતો	ખો=આહત; ખરાખર ટેવ
લાડીલો=પ્રાડમાં ઉછરેલો	ટાળું=જયો	શિખામણુ=દાયદાની
લાકડવાયો	મસ્તી=તોડાન	વાત; ખોષ
કુટેવ=નકારી આહત;	આતાપ્રાતી=જાનખાણ	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
ખરાખર ટેવ		દીધી

સાર—નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને
નકારાની સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૭ મો.	પ્રમાણે ચાલનાર; છૂટી	લવારું=ખચરીનાં બચ્ચાં
ખાણી=ખોવાની મરજી	લાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં	પ્રાડાં=મેસનાં બચ્ચાં

૬] ચોથી શ્રેણીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

ગાડાં=ઘેટાનાં બચ્યાં	જળવતો=સાચવતો	નાદાન=સમજણ વગરનું
ચારો=ચાર	વિખાય=વણે	સંજાળ=પરદાસ
નીરતો=નાખતો	ધણી=માણિક	સપડાઇ પડશે=હેરાન
ખાંધે=ખળે	સાચવણુ=સંજાળ	ચશે; પકડાશે
ખેતર=ખનાજ પાકે તે જગો	તકરા=તકવાડ; રકઝક	જક=જક; હઠ
ઝાડ=ખકરાં ઘેટાં રાખવાનો વાડો	શિકારી=શિકાર કરનાર	લાગ=લાવ; તક
છાંચે=શીળે; છાંચડે	અજાણ્યુ=અજાણ્યાણુ વગરનું	સટકી ગયું=જાતું માતું નાસી ગયું.
વાંસળી=વાંસની ખના	મોજ=મજા; આનંદ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
વેલી વગાડવાની નળી	અભાગીકું=કમનસીમ પાઠ ૮ મો.	પાદર=ગામના ઝાપા
પાવે=પીડવે; સિસોટી	ઝાંધતો=પુરી રાખતો	બહારની જગા
ફૂંફ=ગરમી	ચેન=સુખ; મજા	વગડો=જંગલ
જતન=રક્ષણ; સંજાળ	અધીખાનું=કેદખાનું	કોતર=ચુકા; બખોલ
રખારી=દોર ચરાવનાર	ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાણુ	તરાપ=કુદકો; ફાળ
ઊંચી ગઇ=ઊંડી ગઇ;	ખેલવું=રમવું	ખોડ=ચુકા; બખોલ
ફૂંધ દેતી બધ થઇ	ઠરેલ=ડાહી	કમોતે=વગર મોતે

સાર—માખાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું. હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯ મો.	રીસ=ચુસ્તો; મિજાજ	બાઇબાંડુ=સગાંવહાલાં
રિસાળ=રિસાઇ ગય તેવો	છેડો=પાર	જમણુ=જમવાનું
સહેજ સહેજ માં=જરા જરામાં	ભાડય=કદાચ	ચીસ=બીકથી જૂમ
	આડોશી પાડોશી=આસ-પાસના ધરના રહેનાર	પાડવી તે
		ટેવ=આદત

પાંચમી યોપડીનો "ડિક્શન શિક્ષક" આર આના. [૭

નકામો=અમથો	વેદના=ડુંખ	પરતાયો=દીલગીર થયો
દોંગ=ફેલ	મુદ્દલ=મીલકુત્ત; જરાપણ	નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.	ધીરજ=મુરુરી	ગઢ=કિલ્લો
કવિતાના અર્થ.	નીરંધાર=નકા	સાથી=સોજાતી
નળ=કરોળીઆનુ પડ;	ખંત=ચેટક; કાળજી	ભિલ્લુ=સાથી
નળુ; ફાદો	યતન=મહેનત	વડો=મોટો
ફરી ફરીને=વાર વાર	અગદાઈ=દુઃદાઈ; દયાઈ	સરકાર=ઉપરી
વિષે=માખત	તળે=નાચ	ધૂમી રણા=આમથી તેમ
વણુ=નગર	મોત=મરણુ	ફરી રણા
તૂટેલે=તૂટી ગએલે	તણુ=છોડી	દાવ=કાગ
તાતણુ=તારે	અનંત=અણુજ	પેતરા=ડગલા; પગલાં
મહેનત રાત્ર કરી=મહેનત	લાભ=ફાયદો	નજર દેંડી=જોઇ
કરવા માંડી	મામે=મળે	પૂર જોસથી=મણુ
માટ=માટે	પાઠ ૧૧ મો.	જોરથી
ફાવો=પાર પડયો	અકબિલુ=એક જાતની	જીલયાપ=જુલાનો
લાટ=ઉપાય; રીત	રમત	શાખાશ=ધન્ય
બીડયો=હોંસથી મડયો	કચ્છ=કાછડો; કચ્છો	દાવ=રમતનો વારો
રણા		

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.	ડગલુ=પગલું	વચન=બોલ
દહ મનવાળો=રાકા વિ	રંગ જામ્યો=મજા આવે	ખાતરી=જારીસો
આરવાળો	પછી તો ધૂળ=પછી	સવુ=સરસી વગરનું
જોડીકડા=ઢોલ અને તેને	કહ મન પડવાની	મા ફેરવી=એ અઢાવી
ફેરવાની જાકડી	નથી.	પીકા=ધ્યાન; દુઃખ

૨] બાળવર્ગના “સુખમણિત શિક્ષક” દોઢ આનો.

મન ડગવા દીધું નહિ	કુટુંબ=વંશ; બોલાદ	બપકાદાર=રોપવાળા
મરણમુળ્ય ક્યું નહિ	છાંછેડે=હરકત કરે	કોરીતે=કાણું પાડીને
પાઠ ૧૩ મો.	પીક=પાંસો	કુભવા=મન દુઃખી કરે
મધમાખી=મધ બનાવ-	ધાટ=શરીરનો અ કાર	નુકસાન=ખમાડ
નારી માખી	સોહામણી=શોભિતી	સ્વાદે=મહેજતથી
		નવ ઇ=અચરજ

સાર—કોઈનું બહુ કરીએ તો આપણું બહુ થાય, અને કોઈનું બહુ કરીએ તો આપણું બહુ થાય.

પાઠ ૧૪ મો.	થયો	વાક=ગુનો; તકસીર
મોસાળ=માના આપનું	અંગેડી=પોંક પાડવાની	સાચુ=આખું
ધર	બટ્ટો	ઉતાવળ=ઝડપ
આંખ ટાઢી થઈ=મતોષ	ઉલટભેર=હોંસથી	ડેસ=ડોકર

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. (૨) જેવું આપણું સમજવું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫ મો.	પળવે=દુઃખ દે	લાજ=આશર
દીંગથી=નાની પુતળી	કુટી બદામ=ખોટીબદામ;	ધટે=ઓછી થાય
તકતો=આરસો	ધણીજ નજવી કિંમત	નિદે=મોટું બોલું બોલે
બૂટ=એકદમ ઝડપ મારી	સહીઅરો=મેનપણીઓ	બળવંતા=ભેરાવર
લછ લેવું તે	કટા=એકબીજાની સાથે	સદા=હંમેશાં
સરી પડયો=વપશી ગયો	બોલવું કે રમવું નહિતે	લેશ=જરાપણ
બરડ=ઝટ ભાંગી નય	કવિતાના અર્થ	કલેશ=કંઠાસ
એવા	આપણુ=આપણે	કોપ=કોપ
પછાડીએ=અફળીએ	સુખચેન=મઝા	
ખેંચતાણુ=ખેંચાખેંચી	શીક=હીલગીર	
કાપર=હેરાન		

પાઠ ૧૬ મો.

રામચંદ્રજી=અધ્યાત્માત્મા

પહેલી ચોપડીનો "સુખમલિત શિક્ષક" ૧૧૧ આના. [૬

એ નામના રાગ	મણુકાયું=માન્યું	માદગીઉં=તાવીજ
અર્થ મયા તે, (મોડા	ડસકાં=રડતાં રડતાં	ધીર=ધીરજવાળાં
તેમને પરમેશ્વરનો	આયકા ખાવા તે	છાનં=મુંગા
અવતાર માને છે)	રોજી=રડવાનું તોફાન	પ્રધાન=૧૭૨
ધ્રુવ=મરણ	ખીજવાયા=ચુરસે થયા	દર્પણુ=આરસી
મનરાટ=મનરામજી	ગોદ=ખેગો	દશરથ=રામચંદ્રના આપ
છેવટે=આખરે	જંત્ર=માદગીઆમાં	મહારાજ=મોટા રાગ
ફેરવા=મદલવા	ધાલવાનો મંત્રનો	શ્રી=સારા; શોભાયમાન
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	કાગળ	

સાર—અક્ષર વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

ખાંડ ૧૭ મો.	ઓછું આવતું=ડીલગીર	ચુરસો=રીસ
વગર વિચાર્યું=વિચાર	થતી	એડું=ગાગર ને ઘડો
વગરનું	પાપ=ખોટાં કામ	કકડા=કુકડા
એડું=વણીધણિઆણી	આધાર=આશરો;	ભાગીતૂરી=સમગ્રજન
કચરો પુંજો=કચરો	બરોસો	નહિ તેવી
વગેરે	સાર=મધું, કલ્યાણ	મોલી=મોલ
પરવારી=નવરી અછ	આંગણું=આરણ્યા આગ-	મૂર્ખ=મેવકુદ
કચરો=અચર સંબંધી	ળની જગો	પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ
વાત	તરફડતું=તરફડીઆં	અભાગણી=કમનસીબ
મળતું=પેદાશ થતી	મારતું	પુત્ર=છોકરો
ગુજરાન=ગુજારો	દયા=રહેમ	જીવ=પ્રાણ
છોકરાંછેખાં=છોકરાં	ઉછેરીને=મોડું કરીને	વળે=કામ આવે
છોકરી	જન્મ થયો=અવતર્યો	મન=હૃદય
પેટખોતાને	બોલીઆણું=મોલીવાળું	

૧૦] બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” જે આના.

પાઠ ૧૮ મો.	છાપખાનાવાળા=છાપ-	ડરતો=ખીનો
સંદેશો=ખચર	ખાનાનો માલીક	પંપાળી=હાથ ફેરવી
ખોડંગનો=સંગડાતો	ગોઠવણુ=૧ હોખસ્ત	ડર=ખીક
દુખી=હેરાન	માડ=સભાળ રાખનાર	નળક=પાસે; સોડે
મદદ=આશરો	સરનામું=ઠેકાણું	ઠરાવ=કરાર; થયેલી વાત
હુંકાળું=ગરમ	રહેશન=આગમીડી હુખી	ઝપાટાખંધ=હોડતો
પરાળ=માતલું ધાસ	રાખવાયું મુકરર	ખચરદાર=હોશિયાર
કાપું=ચાલતા વખતની	ઠેકાણું	આઠ કલાકમાં ૧૫ મિ-
ખચરના છાપેલો	ખડખડાટ=ખવાજ	નિટ બાકી=જાણ વાગે
કામળ	સિસોટી=પીસવો	

સાર—(૧) દુ:ખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯ મો.	માથું મારી=હિંમત કરી	ધરાયો=તરપત થયો
રીતસર=નિયમસર	કે.ણી=હાથને વાળવાનો	હડસેલી=ધકંકા મારી
વારો=ઢાવ; વખત	વચ્ચે સાધો.	વેમળા=હૂર
તોફાની=મસ્તીખોર	ઢીમણુ=ઢીમું	ખઝાડી=વળગાડી
ખસેડી=આધો કરી	છાતીવાળો=હિંમતવાન	પેટભરી=જોષ્ઠએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. ૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.	દેખાવડો=રૂપાળો	શાહગદો=પાદશાહનો
ખસીફા=વારસ ચનાર	સુખો=સુખેદાર; સરદાર	દીકરો
પાદશાહ=મુસલમાન	નીમણુક=ગોઠવણુ	શાહગદી=પાદશાહની
રાગ	કુકમ=આસા	દીકરી
ફરમાર=રાજકચેરી	આસા=મુદો; ખાનગી	ચીતરામણુ=ચિત્ર

ગ્રીક્ષ ધોરણનો “મુખ્યભાષિત શિક્ષક” અહીં આના. [૧૧]

તહેનાતમાં=ખીજમતમાં;	ઓળખવાને લીધે	દીક્ષ=મન
હજુરમાં	મરજમાં આવે તેમ	દીક્ષગીરી=નાપુશી
છોકરવાદી=નાદાની	બોલનાર	ઓક્ષા=હકુમત
કારણુ=સમય; મનલય	અરજ=વિનંતી	નીચે=નીમણુક કરી
નામદાર=પ્રખ્યાત;	ફરજદો=મચ્ચાં; છોકરાં	કંઠ્યુ હૈવાનો=ચા
નામીચો	લાડ=રહાલ	વગરનો
ફરમાવશો=હુકમ કરશે	અક્ષા=ખુદા; પરમેશ્વર	રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
સમજુતી=સમજણ	ગુનો=ચાંક; તકસીર	આરમ=અરખસ્તાનનો
મોએ અદેશે=વધારે	માફ=સમા	રહેવાસી.

સાર—માણસની રીતમાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧	આસપાસ=આજુબાજુ	ખાનારં જનાવર
આંધળો=જેને એ આંખે	કોહલાં=ફાડી ખાનારાં	ખોંખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર	આડે=અવળે
લંગડો=ચુલો	વાધ=ફાડી ખાનારં ચટા-	દુવા=આશિષ; આશી-
ઢેકાઢળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	વાંદ
માળા=પક્ષીનાં ધર	વર=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—એકબીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.	નદી=નીકા પાણીનો રેલો	કુદકો=જલંગ
પડછાયો=ઓળા	પર્વત અથવા સરો-	પૂલ=નદીપરથી જવાને
ભાગોળ=દરવાજા; દર-	વરમાંથી નીકળી દ-	ખાંધેશે રસ્તો
વાળ પાસેનો ખગર	ળતી જગામાં થઇ	માંકે=વિસામો; આરામ
ભાગ=હિસ્સો	ખીજ નદી કે સમુ-	અદેખો=ખીજનું સારં
પાર=કિનારો	દ્રન મળે છે તે	જાઇ જાય એવો,

૧૨] યોગી ધારણાનો "મુખ્યગણિત શિક્ષક" ચાર આના.

લોભી=લાલચુ	ખોળ=શોધ; તપાસ	લેવાની ઇચ્છા કરી
તરાપ=કુદકો; છલંગ	પડાવી=ખુંચવી; છીનવી	મુખાવ્યું=ખોલ્યું
ખોળ=શોધ; તપાસ	દાનત ખગાડી=પડાવી	નાકે=ધારે; વિચારે

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	વગેરેને એક ગતનો	ખામી=મસર
ખરીફ કયું=વેચાતું	રોગ થાય છે તે	છુટું મૂકી દીધું=છોડી
લીધું	દરકાર=પરવા	દીધું
સંદેહ=વહેમ; શક	ઠવકું=ડાહ્યું	અમડાપો=અડકાપો
હડખવા=કુતરા કોહલાં	ખચકું=ડાહ્યું	ભરોસો=વિશ્વાસ

સાર—આપણી આંખે ખરું દેખાયા છતાં ખીજ પર ભરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪.	વિના=વગર	ની વસ્તુ લઇ લેવી તે
લખોટો=મળે	સગ્ન=શિક્ષા	ચોર=છાની રીતે ખીજ.
છાનોખાનો=મુપત્યુપ	જૂલાશ=ચીસરીશ	ની વસ્તુ લેનાર
ખગાડ્યું=ખરાબ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે ખીજ.	

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.	ધાવ=ધા	જૂલતાં ને સમાતાં=પા.
કવિતાના અર્થ.	ખાળે=મુએ	ણીમાં આગ તેમ
કુકાડી=જાડા દાડવાતું	નીર=પાણી; જળ	ડાદવા કરતા અને
હથિયાર	તાંહી=ત્યાં	તેની અંદર સમાઈ
ખાચડો=મરદ	નિહાલ્યું=જોયું	જતા
શાણો=ડાહો	માંહી=અંદર; માં	સૂણી=સાંભળી
ખહાડુર=જોરાવર	કરો=ખીચો	સાદ=ખવાજ

પાંચમા પૌરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર અના. [૧૩

બલાં=કાળુ	પાઠ ૨૬ ઓ.	કપરા=અધરા; સખત
દેવી માતા=દેવી	ભરપૂર=ભરેલો	લાચાર=નાચાર; ધંધાળ
વહે=મોઢે	પૈસેટક ખાલી=ખરીખ;	વગરનો
માયું હલાવી=ડોકું	પૈસા વગરનો	મૂલ=કિંમત
કુણાવી; ના કહી	હાલત=દશા	મુકામે=ઘેર
સંપત=દોલત	ખૂટી ગયું=ઝોણું થયું	દેયું ભગાઇ આવ્યું=
મહેર=મહેરમાની; દયા	ખુશસુરત=દેખાવડો	રડવું આવ્યું
જમનાથ=જમનો ધણી;	હેત=પ્યાર	પ પાળતા=કાષ દેરવતા
પરમેશ્વર	દેશાવર=પરદેશ	બરદાસ=વાકરી
		પરવડે=મોઢે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ધણેજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭ ઓ.	લજ્યું=ચારમાયું	વટાવી=ઝોળી
ઝરો=પાણીનો વહેણો	શરીર=દીલ	વખોડતું=ધિકારતું
જરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લલકારથી	મોઢી પડયું હતું=રાજ
આખ=નજર	બોલવું	થયું હતું
નારાજ=નાખુશ	અમઢી=ચોંટી	ફસાવી દીધું=દુઃખમાં
બખડવું=ઢોઠ હલાવી	પારધી=શિકારી	નાખ્યું
મનમાં બોલવું	કેડો=પૂઠ	

સાર—કોઈપણ ઝીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮ ઓ.	અચકાં=ડાકાં	જગોઝે બેસી ઘાટ
શિયાળ=શિયાળવાં	રંગરેજ=રંગારો	ધડે તે જગા
મહેર=જેમાં હોખધ ને	જરદી=પીળો	મડું=મોટો યુલો
હારખધ ધરો હોખ	પાસ=અસર	ધગધમત=ધણાજ ઉના
અને સારાં સારાં	આંગણે=મારણે	નકલ=ખીમતું જોઈને
ખગરો હોખ તે.	કોલખેલી; કુહાર જે	કરવું તે; કોપી

૧૪] શુભચતુર્થી સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

સાર—કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯.	ટાંકણે=ટાંણે; અવસરે	તથી
વરો=જમણવાર; ન્યાત	મેળાપ=મુલાકાત	અપ=અર
ધી=તાવેલું માખણ	ચડમડા=લડી	રંક=ગરીબ
પીયર=પૈરીના આપનું	રડયું ખડયું=જવદે	ભારેખમ=ભારેખોજ
ધર	લેખવે=ગણે	વાળા
મથુ=૪૦ શેર	મેથિે ભાવે=લણી કિંમ	માન=આપર; ઈજાગત

સાર—ભારેખમ થઇ પુણે ખેતી રહીએ. તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સાર છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.	તરાપ=છત્રંગ	નોખત
કુંવર=રાજનો છોકરો	કેકાવી=કેકડો મરાવી	નિશાન=ધ્વજ; વાવટા
આપકર્મી=આપની કમાઇ	સેના=સરદાર	દુશ્મન=શત્રુ
ખાનાર	હિપરી=સરદાર	ફોજ=સરકાર
આપકર્મી=પોતાની	હિંમત=હામ	તક=દાવ
કમાઇ ખાનાર	છુણુ=મીઠું	સરદારી=હિપરીપણું
રાજપાટ=રાજગાદી	ફતેહ=જીત	નાસભાગ=નાસાનાસ
તીથે=પવિત્ર જગો	પ્રાર્થના=માગણી	કુંવરી=રાજની છોકરી
ધન=દોલત	તકંગધુમ=ડકો વગાડત	બહાદુરી=હોશિયારી
બાળી=ભાઈની વહુ	તેમાંથી નીકળતો	વરમાળ=વરને કન્યા જે
વતન=જન્મભૂમિ	અવાજ	માળા પહેરાવે છે તે
ઝોથીંતુ=એકદમ	ડકો=લડાઇનું વાજન;	

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ધંધા રાખવી.

મુખ્ય વાકાકાની ભૂમિતીની પ્રકોતરમાળા ૪૪ આના. [૧૫

પાકે ૩૧ મિ.	તડકનો તડકનો=પહે-	કુલાવી=મોડું કરી
દેડકો=ચોપણું પ્રાણી	કાતી ચાલ ચાલતો	બેટા=દીકરા
પ્રાણી તથા જમીન પર	ખાઓચીકું=પ્રાણી ભરા	બોલ=શબ્દ
રહેનારા પ્રાણી	યથો નાનો ખાડો	મમત=શ્રદ્ધા: હઠ
પાસચારો=પાસ વગેરે	છવ=પ્રાણુ	મળ=શક્તિ
હઠેર=સપાટો	અડાકું=કોષ વખાણુ કરે	ઉપરાંત=વધારે
	તમ કૂચે એવી	

સાર—મળ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો મરેલાં બાજુ
ખાડે મળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાકે ૩૨ મિ.	ખાદી=એક જાતનું જાડું	વાનો ધપો કરનાર
ભિખારી=ભીખ માગનાર	લુગડું; દોટી	જેમ તેમ=જેમ તેમ
તળાવડી=નાવું તળાવ	વાત=વાગત	બેદરકાર=ચેપરવા; ગરબ
અપશી=અસી; સરી	મલમલ=એક જાતનું	વગરની
ફૂંજતો=ખાંપતો; ચર-	ઝીણું સૂતરાઉ કપડું	કસા=કેસ
ચરતો	અફારો=પરસીનો	ગતે=પોતે
	સાફુકાર=રૂપીઆ ધીર-	

સાર—કપડાં એવાં પહેરવાં નહિ, એટલું જ નહિ પણ તે ગમે
તેમ પહેરવાં નહિ.

પાકે ૩૩ મિ.	વણજ	અંગુડીઆ=પગને અં-
ખાલજીવું હિંદુની હુચી	જડનો=સૂરતો; માલમ	ગુટે પહેરવાનું ધરેણું
જાત	પડતો	જોડવા=પગને અંગુડે
મણેલા=અનુભવ મેળ-	દેશાવર=પરદેશ	તથા તેની જાડેની
વેલા	દોરીને=હાકીને	આંગળીએ પહેરવાનું
સારો=આપક	સ્ત્રી=પૈરી	રૂપાણું ધરેણું
ધપો રાજમાર=વેપાર	પમલાં=પગનાં તળીઆં-	નિસાની=એપ્રાણી
	નો આકાર	વહેળો=જાની નદી

શેલો=શીલા; પત્થર	ધોળણુ=ધોળીની બાવડી	છેક નજીક=પણા પાસે
ધોળી=ભુગડાં ધોવાનો	રાજમારગ=મોટા રસ્તો	ખંતીલા=કાળજીવાળા
ધધી કરનાર	હુંકું=પાસે; નજીક	મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર=ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની રેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪ ઓ.	સાર=સારી	પાઠ ૩૫ ઓ.
કવિતાના અર્થ.	સૂર્ય=સુરજ	કવિતાના અર્થ.
મહીમા=મોટાઇ	વરસાદ=મેઢ	વિશાળ=મોટાં ડાળા
જગપતિ=જગતનો ધણી;	ઝૂંઝનાં=લટકતાં	પાંખડાં ખુબ ફેલાએલો
પરમેશ્વર	મધુર=કાનને સારું લા-	હોય એવો
જગ=દુનિયા	ગે એતુ; મીઠું	છજેલ=છવાઇ રહેલી
રચી=મનાવી	નાદ=અવાજ; સોદ	તંબુ=કપડાનું ધર
રચાના=ચનાવટ; ગોઠવણ	કળા=તેજ; અજવાળું	તડ=સાથી ઉચું ઝાડ
નવરંગી=તરેહ તરેહના	રંગ=રોબા	કેળ=કેળાનું ઝાડ
રંગના	મેદાન=ખુલો લાંબી	પક્ષવ=પંદડાં
તરુપાન=ઝાડનાં પાદડાં	પહોળી જગા	વનસ્પતિ=ઝાડ; છોડ
પાંડ=પહાડ	તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં	વેલા વગેરે
કરાડ=કરાડા; યુદ્ધ	મહી=માં	ધરી=પહેરી
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર	આંખડી=આંખ	રહોય=તોભે
સરિતા=નદી	આવણુ=આવાનું; ખોરાક	ઝેયલ=કાળા રંગનું
ખાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા	સાથ=સ.થે	મધુર રાગનું પક્ષી
ઉતરવાનો રસ્તો;	કળા=કીકમત; યુક્તિ	કસોડ=મગ્ન; ખુશી
ઓવારા	કળી રાગય નહિ સમજ	નીતર=નીચા રાગનું પક્ષી
રણ મામણી=શોભિતી	શકાય નહિ.	વિશેષ=વધારે
વાટ=રસ્તો	સરજી=પેદા કરી	બેશ=સરસ; સારી રીતે
શીતળ=કંડો	સરજનહ ર=પેદા કરનાર;	
	પરમધર	

બાળપોથીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” એ આના.

[૧૭

કેસડો=આખરના ફૂલ- નો	આંદની=અંદરનાં અ- જવાળું	દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા
ધોળાને=પાણી નેવો	પાઠ ૩૬ મો.	તરફ મોં કરી ઉભા
હરીને; હલાવીને	ટેકરો=નાનો ડુંગર	રહીએ તો જમણા
ફુવારા=પાણી ઉંચું	ઓળો=પડછાયો	હાથ તરફ ને દિશા
ઉરાડવા માટે બના- વેલો ધાટ	પીઠ=વાંસો	આવે તે.
નવરંગ=તરેહ તરેહના રંગ	પશ્ચિમ=આશમણી;	ધ્રુવ=ઉત્તર દિશામાં
આખર=અંતુજ	સુરજ ને દિશામાં	આકાશમાં ને તારો
મોર=આંખાના ફૂલ	આશમ છે તે	એકની એકજ જગા-
કોર=ખાળુ	ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા	એ ત્રીણી ઊગતો
	તરફ મોં કરી ઉભા	ટપાય છે તે. એ
	રહેતા નેણી તરફ	તારાને ધ્રુવનો તારો
	ડાબો હાથ આવે તે.	કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? પડ-
છાયો સુરજથી કઈ દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ડુંદ્રામાં
ડુંદ્રો પડછાયો ક્યારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ?
દહાડે દિશાઓ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા
ઉપરથી જાણી શકાય ? સામ.સામી દિશાઓ જણાવો.

પાઠ ૩૭ મો.	મથાળે=ટોચે	ટલી જગા.
એસતું વરસ=કારતક	પુટ=ખાર ઈંચિ; અડધો	મધ્યમાં=વચમાં
સદ ૧	ગજ	પગથીઉં=નાની આસરી
દાંડી=પંખાની હાથમાં	લાંબાદ=લાંબાપણું	ચોર=ચુવેરીઆ
પડવાની લાકડી	પહોળાદ=પહોળાપણું	કરા=ભીંત; દિવાલ
માપ=મરનર	ઈંચિ=તસ; સવાકા ને-	

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે ? ઉત્તરની સામેની
કઈ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો
નકશો શી રીતે કાઢવો ?

૧૮] પહેલી યોપદીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ગઢી આના.

પાઠ ૩૮ મો.	આલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ; ખાસ
ધોરી=સરિયામ	નિશાન=એવાણુ	પાકે છે તે જમા
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણ; માન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
		જમીન

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને. ખેવડી લીટી શા માટે દોરવી ?
નદી કેળી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯ મો.	જગામાં	પાર=કાઠી, કિનારો
વગડામાં=ઉજળડ જ-	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કેરણુ
ગામાં	દહેર=દેવળ	ડાંચર=માત
પોપડો=દોરને ચરવાની	કાંઠે=કિનારે	મસ=ધણું
જગા; ચરો; બીડ	માડું=કાંડાપરની ખેડવા	કથાન=કેતર અને પૂર્વ
આંખાવાડી=આંખાનાંઝાડ	લાયક જગા	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
ધણું હોય એવી વાડી	વહેણુ=રેલો	નજરે પડયા=દેખાયા
નિયાણુમાં=દળતી	ચાલાશ=ચંચળ	સુગમ=સહેલું

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી
કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાતું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને
કેટલા કાઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાઠા શી
રીતે જાણી શકાય ? નદી શા શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે
અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦ મો.	ગામનો બદોઅસ્ત	મામલતદાર=તાલુકાનો
બાળુ=રાતતું જમવાતું	રાખનાર પટેલ	ઉપરી અમલદાર; પ-
અમ્યું=ગોઠવ્યું	ગંધ=ખરાણ વાસ	ટેલ તલાટીનો ઉપરી
ચોરો=સરકારી ઉતારાતું	બદોઅસ્ત=ગોઠવણુ	બરણુ=પટેલ તલાટીએ
મકાન	હવાલદાર=પટેલના તા-	ખેડુત પાસેથી સરકારી
સુખી=ગામનો ઉપરી;	ખાનોના સિપાઈ	માગતા રૂપિયા લઈ

ખીલ ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૧૯

એકઠા કર્યા હાય તે	મળીને થએલો તે	ટપાલીઝાગળ વહેનાર
તલાટો=ગામની વસુ-	તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ	ગેરહાજર=કાજર નહિ તે
લાત ઉધરાવનાર	હુડી=પીઆ મળવાનો	માંદો=ખિમાર
રાવળીએ=વરતણીએ	કાગળ; મનીઓડર	દાકતર=અંગ્રેજી કવા
તાલુકો=ધણી ગામ	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ	જાણનાર
	માસ્તર	

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧ મો.	કરવા તથા મોદું	ઝડીને=ઝપટીને
સોનેરી=સોનાના રંગ	ધોવું તે.	ખોરાક=ખાવાની વીજી
નવે; પીજો	ધધી=રૌજમાર, વેપાર	તાલુ=નરતની
અંગારા=સળગતા	ખેડુત=ખેતીનું કામ	લહેર=સપાટા
કાચલા	કરનાર	જનન=માણસ
ચળકતો=ઝળકતો	હળ=જમીન ખેડવાનું	નમતો=આથમતો
હાતજીપાણી=હાંત સાફ	ઓજાર	ધોંધાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાહળ અને વાહળાંની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળું શેમાંથી આવે છે ? સવાર થઇ શાથી જણાય ? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઇએ ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતાં પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ. ઝળઝળીઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨ મો.	જાય છે	ઝપાટો=સપાટો
વાનો=ટુંકતો	ટિકિટ=આમગાડીમાં	તોફાન=પવનનું બહુ
જોરથી=ઝડપથી	ખેસવાની ચિઠ્ઠી	જોરથી વાવું તે
ફરી જાય છે=ફડી પડી	શુંગળાક=મુંજાક	ઉચલી=મળડી; ફેરવાક

૨૦] ત્રીજી શાપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

ચળમાંથી=જડમાંથી	ધસડી=ખેંચી	અકળામણુ=પ્રભરામણુ
બરવાડ=વેટાં બકરાં	ધાન્ય=અનાજ	વાઘળાં=વરાળનો જથ્થો
ચરાવનાર	વહાણું=મોટી હોડીઓ	

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે ? બધીજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ? પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય ? પવનથી ચતા ફાયદા જેરફાયદા મણુવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે બરી રાખી છે.

પાક ઝડ મો.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળીહં=નીચેનો ભાગ
કકડા=ટુકડા	કઠણુ=સખત	જંતુ=ત્રીણું જીવડું
દુઃખ=વીટાં મણુ	ગાંગડો=ગઠ્ઠો	વેહ=હિંદ; કાણું
ચુરો=ચુકો	ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો	થર=પડ
કણુ=રજકણુ	કોલ=કેલ	ચાંચિવો=જામીનખોદવાનું
ધુટા=ગુદા	કહેણી=કહેલી; કહેવત	ઝોઝર; તીકમ
અક્ષરો=હરફો; દસ્કતો	જન્મ=પેદાસ	
પીગળતો=રસ ચતો	દરીએ=સાગર; સમુદ્ર	હડીકત=ચાત

સવાલ—આકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકા થઈ શકે છે ? આક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? આકને બઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે ? ચુનો શું કામમાં આવે ? આક પાણીમાં ઝોગળે કે નહિ ? પાણીમાં ઝોગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઝોગળી નથી તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. દ્રાવ્ય. ન ઝોગળે તે કેવા કહેવાય. જ. અદ્રાવ્ય. આકમાં કયો ગુણ છે કે જોથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ. હિદ્રાળુ. ખીળ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ?

ઘોથી ઘોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૨૧

છિદ્રાણુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઝોગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું ? ચાકને ભોયપર પછાડીએ તો શું થાય ? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી બાંગી જાય છે ? જ. બરડ. ધરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે ? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

ખાંડ ઠંડ ઓ.	ગાળી=રસ કરીને	ખાંડેલા=વળગેલા
ટીપે છે=ચડે છે	કાતર=કાપવાનું ઝોગર	ખાટી=ખટાશવાળો
પતરા=ધાતુને ટીપીને	ચંબુ=શિરોષ્ઠ	ઝેરી=ઝેરવાળો
અથવા રસ કરીને લાંબા	નાળચાં=નાળી	સિકા=ચક્કણી નાથું
ઝોડા બનાવે છે તે	કચરોટ=ઝેટી ચાળી	ટંકશાળ=સિકા પાડ.
		વાની જગા

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે ? સુથાર, હુદાર, કુંભાર, શેના ધાટ બનાવે છે ? તાંબું ક્યાંથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાનાં કયાં કયાં વાસણો બને છે ? તમારા ઘરમાં તાંબાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય ? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે ? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે ? કલાખનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબાના કયા સિકા બને છે ? ટંકશાળ એટલે શું ? તાંબાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે ?

ખાંડ ઠંડ ઓ.	વજેર કાઢવા માટે	ધનામ=ખુશ થઈ બા.
ખાણુજમીનમાંથી ખાણું	ઝોડેલો ખાડો	પડું તે; બેડ

૨૨] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

મેળવણી=મેગ	તાસકા=હાંકણા	કલાઇ=ઝાંખા સફેદ
ઓગળીને=રસ યદને	પવાલી=ઘાંતુ પીપ	રંગની ધાતુ
મળગરાં=મડવાં; જેના	શિરૈઇ=સાકડા મે.કાનું	માંગેલાં=પસીને સાફ
વડે બારણું ઉઘડે	વાસણુ; ચણુ	કરેલાં
દેવાય તે	કાટ=કીટ	સરતુ=સોંધું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ કયાંથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ? કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબું ને પિત્તળ એમાં કહણુ કોણુ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કહણુ ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણુ હોય તેનાં નામ દો, પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તળના વાસણુને કલાઇ કરાવવાનું કારણુ શું ? તાંબું અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણુ કટાય ? ઝાંખું કયું વહેલું પડે ? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શું હશે ?

પાઠ ૪૬ મો.	ઝીંઝવે=એકજાતનું ધાસ	વરતુનો કસ
ધાસનું બળર=ધાસની	ચરાઉ=ચરનારા	દરો=એક જાતનું ધાસ;
પીઠ	ગંજુ=ધાસના ઢગલા	ધરો
ચરો=પોપડા; ધાસની	ગડી=ગાંઠ	જડ=મૂળ
ઊગવાની જગા; ખીડ	સુગધ=સારી વાસ	ફરી ફરીને=વારે વારે
કુમળું=નરમ	મેથ=સુગધીદાર ધાસ	ઉપલાણુ=ઉપરના ભાગમાં
છાવામાં=હાંકવામાં	પુજલી=ખજવાળથી	વાટ=રસ્તો
વણીને=વળ દંધને	ફાક્ષા યાય તે	ચમરી=છેડ ઉપરની
મુળીઆં=મૂળ	ધુપેલ=માથામાં ધાલ-	પાંખડી
ધાર=અણી	વાનું તલ	મુંવાળી=વીંસી
દાખ=દરબ	અતર=સુગધીદાર	વાસ=સોડમ

બાળવર્ગના “મુખ્યમણિ શિક્ષક” હોદ્દા આનો. [૨૩

સુપડા=ઝાડકવાને વાંસની	સાદી=ચટાઇ	મૂંજ=સરકટની પાંદડીને
ચીપ કે ધાસનું બનાવેલું જોળર	પડા=મુડી	પલાળી કુટેલી તે.
	કુટીને=કુટીને	ખાટલા=દોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાબ જાગે તે ખેતર સા કારણથી નકામું થઈ જાય છે ? દાબના મુળીઆ કયાં હોય ? એની પાંદડીની કાર કેવી હોય છે ? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાબ શું કામમાં આવે છે ? ઝીંઝો શું કામમાં આવે છે ને કયાં જાગે છે ? એના મુળીઆપર શું થાય છે ? એ ગડીને શું કહે છે ? મોથ શા શા કામમાં આવે છે ? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જળ જેવું કયું ધસ થાય છે ? ફરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ જાગી નીકળે છે ? સરકટ કયાં થાય ? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે છે ? એની પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે ? મુંજ સા કામમાં આવે છે ? કયા કયા ધાસ ખાટલા બરવાના કામમાં આવે છે ?

પાંડ ૬૭ મો.	ખાતર=ધાસ છાથ	મૂળની ગઠિ.
વાવવા=રોપવા	વગેરે કાઢી ગએલો	ઢેબરા=મીઠું મરચું નાખી
સાંઠા=સાંટા	કચરો	જુવાર બાજરીના
પરાળ=ભાતનું ધાસ	પૂરીને=નાખીને	કરેલા રોટલા
ગાંઠ=ધડી [વગરની	બીભ=વગડામાં રહેનાર	ખસતી=એક જાતનું ધાસ
સળંગ=અખી; સાંધા	જાત	કડબ=જુવારનો સફાસાંઠો
પેર=પેરીકું	નાગલી=ચારડો	રાતડીએભરાતી જુવાર
શુચ્છ=ગુચળું; જથ્થો	સામા=અંક જાતના	ખીડ=ધાસ જીગવાની
નજર કરો=આન આપો	ધાસનું ખી	જમીન; અંદો
ખીંચીખીંચી	ચોકખીકા કે કુંભીનાં	

૨૪૧ પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૥૥ આના.

સવાલ—જાનરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ધાસની સાથે મુકાયલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું ? મહીકાઠો કયાં આવ્યો ? મહીકાઠાના બીજ લોકો કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮ માં.	આળમુ=પુરત	કવિતાના અર્થ.
સખત=મહુ	સેડ=હળમાંની વચમાંનો	તાત=માપ
એક સામડું=સાથે લાગુ	લાંબો સોટો	નીપળત=પકવે
બાણુ=મુરજ	યાસ=ખેતરમાં હળે કરી	અન્ન=અનાજ
દણુ=ચુવાર અડદ વગેરે	પાડેલા આડા ઊભા	ધરે=પેહરે
કોદ=કોર ખાંધવાની જગા	લિસોટા	સહે=ખમે; વેડે
નીરું છું=નાખું છું	હળપુણી=હળમાં લોઢાની	લટું=જખરો
છાશ=દહીમાં પાણીનાખી	કોશ હોય તે	ઉતમ=સારો
વલોવી બનાવ છે તે	ધુસરો=બળદની ખાંધે	પર=પારકો
કાંવત=જેર	રહે છે તે લાકડું	ઉપકારી=આભારી
ચવડું=હળના નીચેનાં	છડો=હળને છેડે પકડવાને	દીએ=આપે
ભાગમાં કોશની સાથે	ખીલી જેવું હોય છે	શીખ=શિખામણ
અણીવાળું લાકડું	તે; હલેડી	ખાંત=કાળજી
હોય છે તે		

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડૂત ધાન્ય ઉપજાવી આપા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉતમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધધો સ્વતંત્ર છે, અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ધણી કામની વસ્તુ તે નીપળાવે છે માટે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુચું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુમાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુચું વચમાંથી જડુ નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જડા ભાગમાં સેડનો છેડો ધામે છે. તુમામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે, હળપુણી લોઢાની

ખીજ ધારણના “મુખગણિત શિક્ષક” જે આના. [૨૫

હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણી-દાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને ખીજે છેડે ખીસો હોય છે તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરું બાંધે છે. ધુસરું બળદની બાંધ પર મૂકે છે; ધુસરું બળદની બાંધેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સમાલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે. હળપુણી જલદી ધસાઈ કે ભાંગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુત છડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોથી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળતું ડોઈંગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાઠ ૪૯ મો.	ધર=કમળા છોડ	છોડાં=ફોતરાં
પાળ=કોરણ	ઝીલવો=ખમવો	
લીલાંછમ=ધણાંજ લીલા	ભરડીને=મચરડીને	

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડાંગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે ? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાઠ ૫૦ મો.	વેંત=ખિલ્લસ	કુકર=ભુંડ
કોલુ=રોરડીના રસ	આંખ=કળી	શિયાળવાં=શિયાળ
કાઢવાના સાંચો	પીત=પાણીથી થતું જે	સંભાળ=તપાસ
પડછાં=પાંતરાં; ચમરી	કરસણુ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=કસ	તરકારી=થાક	તાવડો=મેટો પેલો
સંબંધી=લિભે; બાબત	માસ=મહીના	છારી=પડ
પેર=મેદરી		

૨૬] ત્રીજા ધોરણનો “પ્રયોગશીલ શિક્ષક” અઢી આના.

સવાલ—શેરડી શી રીતે રાપે છે ? શેરડીની આંખ બતાવો.
કોણુ એટલે શું ? કોણુ શેનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે
કાઢે છે ? રસનો ગાળ શી રીતે બનાવ છે ?

પાઠ ૫૧ મો.	સાર=સાગ	બેર=શકિત
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	લોટ=આટો	નકામો=ફે.ગટ
વઢવા=લઢવા	કણુક=લોટમાં પાણી	હિસાબ=ગણતરી
ધીમા=ચાંત	નાખી લોંઘા જેવું	ઉપયોગના=બરડાના
ઉજળો=સફેદ	કરે છે તે	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
બાવ=હોંસ		

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે
ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? બાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની
બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં
કેમ ખાતાં નથી ?

પાઠ ૫૨ મો.	ધ=છા=મરજી	નિશાળ=ટંકાણું
મધપુડો=મધમાખીએ	નર=પુરુષ	મનોહર=મેહ પમાડનાર
બનાવેલો પુડો	છ ખુણાવાળો=છ ખુણાના	રમે=મનાવે
લટકતો=ટિંગાતો	આકારના	તત્કાળ=તરત
વાધરી=શકારી	જન=જિંદગાની	ચૂસી=સોષી
કામળો=જીનનું લુગડું	રક્ષણ=મચાવ	સરે=થાય
ધુણી=ધુમાતો દેવતા;	ડખ=ચટકો	ગુણ=ફાયદો; લાભ
સળગતા છાણું વગેરે	પેસવા=દાખલ થવા	તમામ=ખૂં
ધરખાર વગરનાં=રખડતા	દયા=રહેમ	તજે=છોડી દે
પારકો=પરાયો; બીજનો	કવિતાના અર્થ.	ઉદ્યોગી=મહેનતુ
મીઠા=વસ્તુ	કુબર=કસબ; કારોગરી	પ્રકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણ બાંધે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે ?
મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીઠુ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી
જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ રાણીનું કામ શું છે ? મધ

થોથા ધોરણના “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૨૭]

પુડાનાં ખાનાં કેટલા ખુણાવાળા હોય છે ? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે ? ઈંડાં કયાં ખાનામાં મૂકે છે ? અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં કયાં ઈંડાં મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીએ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને માણનો ઉપયોગ કહો મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી !

પાઠ ૫૩ મો.	નખળું=કમજોર	ખીકણુ=ખીએ એવો
શેખ=મુસલમાનની એક જાત	જોડાએલાં=સંધાએલાં	ધરીને દોડે છે=હુમલો કરે છે
ખતક=પાણીવાળીજગામાં રહેનાર પક્ષી	દાદ=મેવડા દાંત	માંજર=કલગી
પીછ=પીંછાં	અણીદાર=તીણા	દીપે છે=શોભે છે
ચીઠ=ચિકાશ	ગળાં જાય છે=ઉતારી દે છે	ખોતરવાની=ખોદવાની
બિંજળું=પલળળું	જાળવે=સાચવે; સંભાળે	વહાણુંવાય=સવાર થાય
	ઢાંકી=કુપાત્રી	

સવાલ—ખતક કેવી જગામાં રહે છે ? ખતકનું શરીર કેમ બિંજળું નથી ? ખતક શું ખાય છે ? ખતકની ચાંચ કેવી હોય છે ? ખતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ બિડી શકતી નથી ? ખતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને કયાં હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને ખતક શા માટે ચાલી શકે છે ? ખતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરઘા અને ખતકની ચાંચમાં ફેર શું ? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઝાળખી શકાય ? મરઘા શા માટે પાળતા હશે ? મરઘા કોણ પાલે છે ? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે તે શું બોલે છે ?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને ખપોર સમજાય છે,

૨૮] પાંચમા ધોરણનો “મુખગચ્છિત શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ ૫૪ મો.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાખરી=કાખર ચીતરી	ખુલ્લુખોચરે=ખુલ્લામાં	ફાયદો=ચુલુ
ફેફાસમાંથી કપાસીઆ	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી
કાઠી લીધા પછી જે	ભુરા=આસમાની	શોધીને
રહે છે તે	ટપકાં=છાંટ	ભો=મીઠા; ડર
તણખલાં=તરણાં	બગી=સુધી	

સવાલ—ચકલીના સરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે ? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે ? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ? ચકલી ક્યાં રહે છે ? માળા શેનાં બનાવે છે ? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઈંડાં મુકે છે ? બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શું શું ખાય છે ? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલાં ઈંડાં મુકે છે ? ઈંડાંનો રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની ખીક હોય છે ? ચકલી ને ચક્લો ઝોળખવાની નિશાની શું ?

પાઠ ૫૫ મો.	ચપટા=મેઢેલા	બહું ચાહનાર
દેખાવ=રાખા	લુસું=ચુલું	ધણી=માલીક
ગરદન=ખોચી	દાણા=અનાજ	પ્રીત=હેત; પ્યાર
કેશવાળી=ધોડાની ધરદન	મજલ=મુસાફરી; અંતર	સરત=હોડ; હારજીત
પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી;	ટટ્ટી=કામડાની વાડ
નક્કરે=સંગીન	ઝડપથી દોડનાર	કુદાવ=ફલગ મરાવે
સપાટ=સરખી	અરથી=અરથસ્તાની	જીન=ચામડાનું પદાર્થ
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાચ તેનું	સવારી કરે છે=મેસી
તીથ્યા=ત્રારવાળા	બહું કરનાર; ધણીનું	મુસાફરી કરે છે

સવાલ—ધોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી કોને કોને હોય છે ? ધોડા સપાટ જમીનપર સપાટાળખ દોડી શકવાનું કારણ શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યાં બાંધે છે ?

મુરત બિહાનો "ભૂમૈળ શિક્ષક" ત્રણ જ્ઞાના. [૨૯

ક્યાં દાંત વડે ખોરાક કપે અને ક્યા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શું શું ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે ? ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે ? ઘોડામાં ક્યા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

પાઠ પૃ ૩૦.	મૂકવું=મધેડાનું બોલવું	કલાગર=કલા પ્રમાણે
શૃંગ=સાફકાર	અડીઅલ=અડી જાય	ચાલનાર
નાળખંધ=નાળ જડનાર	એવું; જીદી, હડીધું	ટટું=નાનો ઘોડો
ખરી=ખનાવરના પગના	ટાંઠ=અકલ વગરનો	અચ્ચર=મધેડી ને ઘોડા
તળીઆનું હાડકું	નવાઈ=અચરતી	ના સંગમથી પેદા
ફેર=ફાવત	મહેનતુ=મહેનત કરે એવું	થએલો તે
મુખખો=મથો	ધીરજવાળું=; ખ ખ-	વાળ=નિમાળા
ખોખારે=હથુહથુ	ખનાર	

ઘોડો, અચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણનું મોં લાંબું હોય છે. ત્રણેના શરીર પર ટુંકા વાળ છે; પગને તળીએ ગોળ દાખડા છે. ઘોડો અને અચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડો અને અચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આપે પુછડે હોય છે. ઘોડો અચ્ચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં અચ્ચર મોટું, ને અચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ પૃ ૩૦.	ભાગ	છેડો=નાડું
ઝાકળગાય=પરમેશ્વરની	તાળવું=મોઢાની અંદ-	મૂળ=શરૂઆત
માય	રનો ઉપલે ભાગ	મળું=મોચીની પછવા-
વાનાં=વસ્તુ	બવાં=મમર; આંખ ઉપ-	ડેના ભાગ
ધડ=મોચીથીપગ સુધીનો	રના કમાનદાર વાળ	વચલે ગાલે=વચ્ચોવચ
બધો ભાગ	પોપસું=આંખનું ઢાંકણ	ફેડ=કંમર
ટોકું=ધડની ઉપરનો	ખાલે છે=અટકાવે છે	દીંચણું=ધુટણ

૩૦] શ્રાવણ મહાવળીની નોટ બે આના.

શરીર વિષે—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ. ડોકું 'ને' ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથા ઉપરનો ભાગ જોપરી કહેવાય છે. તે પર વાગે છે) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું, મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે. માલ, ગળું, ખોચી, દાદી અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુંડી, પેદું, કેડ, વાંસો, બે પગ, જાંઘ, હીચણ, નળો, પાટલી, તળીઈ, એડી, અને છુટી છે.

પાઠ પદ મી.	શીકર=ચિંતા	માન=સમજ
આકાર=ધાટ	ધ્યાકો=અવાજ	

સવાલ—દીદ્રિયો કોને કહેવી? દીદ્રિયો કટલી છે ને તે કમ કમ? આંખ, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભાર કે હલકું; પોચું કે કઠણું; લીસું કે ખરબચડું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જાણાય? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ પદ મી.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	જાંખા=નેજ વગરનાં	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
છુટી=રજ	સેલા=ફપટા	વત્તા=વધારે
મૂળરંગ=શાલ, પીળો	સાલ્સો=ખાયડીને પહેર-	ખુલ્લતા=ખહાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લાલો, નારંગી, નપખીરી અને કત્યાષ્ટ રંગ શી રીતે બનાવવો? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? જાંખો ભરો રંગ શી રીતે બને? ખુલ્લો વાદળી રંગ બનાવો ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૧૦ મેઠ	જંગલી=સમજણ	મરજ સારે છેકામ
હથાડો=નાગો; લુગડાં	વગરના	કરે છે
પહેયા વગરનો	છાલ=છોડું	ભીંગડાં=ખડાં પડ
કાંતીને=તાર કાઢીને	રંગદાર=રંગવાળા	ભમદની=ઝીણું પુટા-
દોશીવાણીએ=કાપડીઆ	કાંકણ=કવર	દાર લુગડું
છીટ=તરફવાળું કપડું	ફવાટી=ઝીણા વાળ	ખાસ્તો=સુતરાઉ કપડું
		ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? બિન યોગ્ય છે શું ?
બિનનું કયું કાપડ બને ? લેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? બિન સિવાય
બીજાં શોનાં લુગડાં બને છે ? ૩ ક્યાં થાય છે ? જંગલી લોકો બિન
બને શનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે ?
પશુ, પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

કવિતાની સમજૂતી.

કવિતા ૧. પાઠ ૧. સવારની હકીકત.

હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિઠ જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે.
રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વદિશામાં સુરજ ઊગવાની તૈયારી
થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે અને
ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે, માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિઠ.
જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરઘા કુકરેકુક કરે છે અને મગડા
કા કા કરે છે; શોભિતા મેના, પેપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે.
(ટેક) (૨) સુરજના ઊગવાથી અંદ્રમાતું અજવાળું ઝાંખું પડ્યું, અને
તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી,
તેથી ચોર લોકો અંખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી
શોધે છે (ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન કરે છે. અને ગવૈયાઓ
ગાયન ગાય છે; કિશ્તર માણસો ઘણું દાન આપે છે અને મુલ્લાંજી
નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે (ટેક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી

કર] શુભચતુર્થી સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના.

રાતનું અધારૂં જવું રહ્યું; ભમરો શું શું અવાજ કરી રહ્યા છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલે છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તમ માણસો ધધે વળગવાને માટે હોંસિલા બને છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે. (ટેક ૬) ઝાડ, વૃક્ષ, ફળ, અને ફુલ, ખૂબ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ધણું પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાણું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) હે ભાઈ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ઊઠ અને મન ઢીને પાઠ વાંચ એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. (ટેક ૮)

કવિતા ૨. પાઠ ૫ મો. સોખત તેવી અસર.

જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેન જેવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોખત તેના જેવાંજ તે કામ કરશે. જેને જેવો સોખત તેવીજ જગાએ તે જઈને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, અને નહારી સોખતથી નહારો થશે; સારા મહેતાજીની સોખતથી વિદ્યા બહુ અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા શુભવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય. (૩)

કવિતા ૩. પાઠ ૧૦. ફરી ફરીને સાઈ કામ કરવા આખત.

કરોળીઓ જળ બનાવતાં બોંયપર પડી જાય છે. સારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કોઈ ઉપાયમાં ફાળ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચઢતો) ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જગામાં જઈ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પણ તથે છુંદાઈને વગર મોત મરી જાત. (૫)

ચોથા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” ચાર વ્યાના. [૩૩]

એ પ્રમાણે (દશગણિતની પેઠે) જે માણસો મનમાં કાળજી રાખીને વ્યાજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે.

સાર—સાફ કામ ફરી ફરીને ક્રમગતી કરવું.

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૫ મો. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે બંને જણ બાઈ અને બેન મળી સંપાદિને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જે લડીએ કે કળીએ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આખર ઓછી થાય, અને લોકો નકારે બોલે. (૧) હે જોરાવર આપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ. (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા ઘણી ખુશી થાય. (૩) સાર—બાઈબેન સાથે સંપસંપાદિને ચાલવું.

કવિતા ૫ થી. પાઠ ૧૭ મો. વગર વિચાર્યું ન કરવા આખત

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; જુઓ, એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે. (મરી જાય છે) (૧) સાર—ક્રિતાવળથી વગર વિચારથી કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬ થી.

પાઠ ૨૫ મો.

કુહાડી.

નાનો છોકરો આપની કુહાડી લઈ જોરાવર ડાહ્યા મદદ બન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું. તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું, એટલે છોકરે

૩૪] ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

મનમાં બીચો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ. તે વખતે તે બહુ ઘાંટો પાડીને રડ્યો. (૨) હંમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યાં કરતાં અને સમાઈ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી છે. પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી, ત્યારે મથું ધૂણાવી (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી ધણી ગમે છે, માટે હે ! દયાળુ માણ. તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને રોલત મળજો. ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર—પારકી વસ્તુ પર લેભાવું નહિ.

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૩૪ મા. પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વર) આ દુનિયામાં ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, ફરીઆ, નદી, ઓવારો અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિયાળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે. અને છનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ધણો પડે છે. (૪) ઓઝાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફૂલો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અબવાળીઆમાં ચંદ્ર

પાંચમી ચોપડીનો “રિક્રેશન શિક્ષક” ચાર આના, [૩૫

અનવાળું આનંદ આપે છે. અને અધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેશા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે। (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, ક્રાંભળવાને માટે કાન આપ્યાં છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારું કર્યું છે. (૮) વળી કાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણાપર બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે! પેલા કરનાર (પરમેશ્વર) તેં જે શુદ્ધિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, તેના પાઠ વાળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

કવિતા ૮ મી. પાઠ ૩૫મો. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)
મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ હોયો કર્યો હોયની! એવું દેખાય છે, તંબુપર જેમ ધન વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં ઝાડ ધળને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ધુટી નીકળે છે. કોમલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીવ્ર, કષ્ટતર અને ખીજાં મણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસડાંના ફૂલનો (કેસુડો) રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે. એટલે રંગની એક ખીજા પર પીચકારી મારે છે, આગમાં ધુઆરા ઉરાડે છે. અને બગરો તથા એકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો

૩૬૧ આગવર્ગનો “મુખગણિત શિક્ષક” ટોઠ આનો.

છાંકાવ કરે છે. (૪) ભમગઓ યું યું અવાજ કરે છે. અને ઝાડો પર ધણી તરફવાર રંગો દેખાય છે; આંખા હિપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચંદ્રની શોભી રહી છે. (૫) માણસો લહેજતથી (પુશીયો) શીખડ ખાય છે અને હંડું પાણી પીએ છે, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

કવિતા ૬ મી.

પાડ ૪૮ મી.

ખેડુત વિષે

અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો આપ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પશુ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ધાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો પુશીયો કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો પેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જખરો બને છે અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નહીં સાથો સારી છે, વળી ને પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખાનાથ આવે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જખરા. સંતોષી અને પારકાનું બધું કરનારા થશો. (૪) કહેવન છે કે “હિતમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફાકટ નોશરી, નિવાન બીખ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ.”

કવિતા ૧૦ મી.

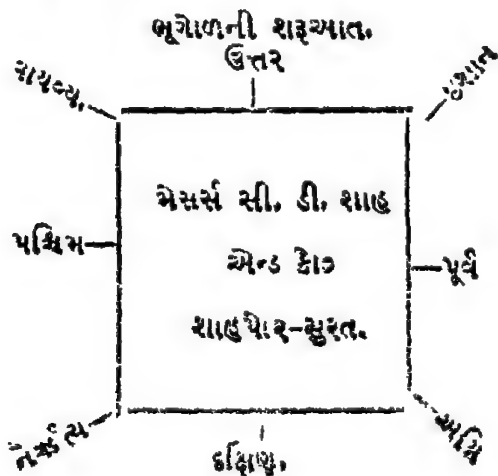
પાઠ પર મી.

મધમાખી.

હે! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના

પહેલા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ૧૧૧૧ આના. [૩૭]

ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ.) મનને મોઢ પમાડે એવો મધપુકો બનાવે છે. અને તરતજ તેમાં રસ ચૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂરી લઈને તું મીણુ બનાવે છે, તેથી (મધ અને મીણુથી) ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણાંજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાતું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. વળી તુ ડાહી ને ચોક્ખી દેખાય છે, તેથી તારાં જોઈને બધાં ડાહ્યા માણસો આગસ ઢોડી દે છે. (૩) કોડી, કરો-ળીઆ અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મનસૂચ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. સાર—માનુસ ઉપોગી અને હુન્નરી થવું.

દિશા —(સ. ૧) દિશા કેટલી છે ? ઉ. આર. (સ. ૨) દિશાનાં નામ દો. ઉ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજ ઉપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો. ઉ. જે દિશામાં સુરજ ઊગે તે પૂર્વ; આશમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે ? ઉ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય ? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? ઉ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા થી રીતે જાણવી ? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ; જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ; અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂર્યના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

પ્રશ્ન—(પ્ર. ૧) પ્રશ્ન કેટલા છે ? ઉ. આર. (પ્ર. ૨) પ્રશ્ન નાં નામ બોલો. ઉ. અગ્નિ, નૈર્ઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (પ્ર. ૩) પ્રશ્ન પારખવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય બૂઝેલ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે છે ?
 ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (પ્ર. ૨) ગામ-
 ની મહેસુલ ઉધરાવનારને શું કહે છે ? ઉ. તલાટી, (પ્ર. ૩) તલા-
 ટીને મદદ કરનાર કોણ છે ? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને મુખીના
 ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર
 માજીસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? ઉ. ઇન્સાફતું કામ કરે ત્યારે. (પ્ર. ૬)
 મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર
 કે ડેપુટી કલેક્ટર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના
 ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. કલેક્ટર. (પ્ર. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ?
 ઉ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇન્ડિયાનાલ, બાધકામ વગેરે
 ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (પ્ર. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફતું કામ કરે છે
 ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ માજીસ્ટ્રેટ. (પ્ર. ૧૦)
 કલેક્ટરને પોલીટિકલ એજન્ટ ક્યારે કહે છે ? ઉ. જ્યારે દેશી રાજ્યો
 સબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે.

પોલીસ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોલીસખાતું શું કામ કરે છે ?
 ઉ. લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર. ૨) મામલામાં પોલીસ
 અધિકારી કોણ છે ? ઉ. પોલીસ પટેલ મુખી. (પ્ર. ૩) તાલુકાના
 પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. ફોજદાર. (પ્ર. ૪) ફોજદારપર
 કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર,
 (પ્ર. ૫) ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ?
 ઉ. પોલીસ સુપ્રાન્ટેન્ડન્ટ,

દિવાની ખાતું—(પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કબ્જા કોટે છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સેકન્ડ ક્લાસ સબજજ કોર્ટ. અને તેના ઉપરીને સબજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૩) શહેરમાં સબજજ કોર્ટો કબ્જા છે ? ઉ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેન્ડ ક્લાસ (પ્ર. ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે તે તે શું કામ કરે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૫) ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? ઉ. સબજજ.

વૈદક ખાતું—(પ્ર. ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. માંદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે. (પ્ર. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ. (પ્ર. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? ઉ. કંપાન્ડર (દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે ? ઉ. સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

ગાહિર અધિકાર ખાતું—(પ્ર. ૧) ગાહિર અધિકાર ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરસીઅર. (પ્ર. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જનેર.

ટૂળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મહેતાજી. (પ્ર. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે

ખીજી ચીપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” વાંચી આના. [૪૧]

જલ્દશમાં કોણ છે ? ઉ. ડેપુટી એન્જ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૩) ડેપુટી એન્જ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલિટી શું શું કામ કરે છે ? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સળમાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, ઓકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપાલિટીનો ખરચ શાથી નભે છે ? ઉ. જકાત, જળજરવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરેથી (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલિટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય ? ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલિટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલિટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી દેવાયલા સભાસદોથી. (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલિટીમાં સાથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર, મીર, ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વધારે પાંધવાનું થતા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શી રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે. તે પર દર રૂપીએ એક આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાથી ચાલે છે. (પ્ર. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ.

૪૨] ખીજ ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” એ આના.

લોકલમોડ. (પ્ર. ૪) લોકલમોડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? ઉ. લોકલમોડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? કામગીરી, બેગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજા ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોસ્ટ માસ્ટર. (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. પોસ્ટ માસ્ટર, કારકુન, સિપાઈ, ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું, એગ્રિકલ્ચર ખાતું, આગકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ધણી ખાતાં છે.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરોની હાર હોય તે.

મહોટલો—ધણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

ખરૂ—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ધણી ધરની વસ્તી હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, હોખધ અને હારખધ ધણી ધરો હોય તે, તાલુકો—ધણી ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કોન્ટ્રીના તાબાનો મુખ્ય કે જેમાં ધણી તાલુકા આવેલા

પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” અઢી આના. [૪૬]

હોય છે તે.

ખંદર—નદી કે દરીયા કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ ત્રહાણુ મારફતે આવે જાય છે તે.

એજન્સિ—દેશી રાજ્યનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે.

ખેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—જે ઘણાં ઉંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થયેલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળીને નિચાણુ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીયાને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગમોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠખંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

હવા ખાવાનું ઠેકાણું—જે જગાપર સારો ને ખુશ્કી હવા હોય તે. અથવા કુબરવાળી જગ્યા કે જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવે છે.

તીર્થસ્થળ—(ભત્રાનાં ઠેકાણાં) પવિત્ર જગ્યા કે જ્યાં પુષ્કળ ભત્રાણુ આવતા હોય તે.

પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો મુખ્ય પાક.

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી મીઠો,

૪૪] બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ગ્રંથ આના.

આયાત (પરદેશથી આવતી ચીજો)—સોળાં કામ, કાચ, કાપડ,
ઈમારતી લાકડાં વગેરે.

ફિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ
ડમ્પેલ્સની ફિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્પેલ્સ પહેલાં મૂકેલા
હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાવવા.

હેતુ—જાતી તથા હાથના રનાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉઘો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી
માં તરફ લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉઘો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી માં
તરફથી લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉઘો (૨) જમણો હાથ માથા
પાછળથી લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉઘો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી
લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉઘા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી
માં તરફથી લાઇ ફેરવી જમણો હાથ ઉઘો રાખવો. (૨)
ડાબા હાથની મુઠ્ઠી માં તરફથી લાઇ ફેરવીને ડાબો હાથ
ઉઘા રાખવા.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉઘા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા
પાછળથી લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ
માથા પાછળથી લાઇ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉઘા. (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી

પાંચમા ધીરજીને “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૪૫

મેં તરફથી લખ ફેરવીને ઉચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ
માથા ઉપરથી મેં તરફથી લખ ફેરવીને ઉચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) એક હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ. (૨)

એક હાથ યમલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) (૧) એક હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ. (૨)

એક હાથ પાછળ લાંબી મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) એ પગ વચ્ચે એક પુટનું અંતર રાખવું. (૧) એક હાથ

ઉંચા (૨) એક હાથ પમનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર નેડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટેમાગું	ભાકિન	ધર્મશાળા	પૃથ્વી
ખતાવ્યું	ખાંધું	ચંદ્રમા	સરજ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યા	પ્રભુ	પર્વ	આવણુ
વસ્ત્ર	ત્રીસ	ચેત્ર	કાઠયો	દ્રાક્ષ
રસ્તે	મળયો	આલ્યાં	પિતળ	લક્ષડ
દોસ્ત	ભાગ્યશાળી	ફક્કડ	સજ્જડ	પ્રેમ
હાહો	કંઠું	પૂછ્યું	તણે	મહીના
ઝાલ્યો	વિદ્યા	મસ્તી	પુત્ર	શીખ્યો
વિચાર્યું	ચઢ્યું	પહોંચાડયો	માર્યો	જક્કી
ખચ્યું	પ્રાણી	અણુમણ્યું	સમજવ્યું	ઉંઘ્યા
ફાંચ્યો	પહોંચ્યું	માંડ્યું	આણ્યું	પસ્તાયો
મુદ્દલ	ઊડ્યો	કર્યો	પહેર્યો	લીડ્યો

૪૬] પાંચમી શોપડીનો “ક્રિકેટશન શિક્ષક” ચાર આના.

મુઠ્ઠા	યત્ન	ચક્રવિહાર	ચક્રર	કચ્છ
પ્રમાણ	ધર્મ	કિલ્લો	હિંમત	દંડ
મિત્ર	બોલ	ભાગ્ય	પાળ્યું	અધું
ધાન્ય	ભાંજ્યું	ટાંડો	કાળ્યો	કલેશ
કદા	ભાંજ્યો	રામચંદ્ર	શ્રીરામ	કૌશલ્ય
પ્રધાન	જન	કર્પણ	નિરે	ધન્ય
ધર્મ	માર્ગ	ગણકાર્યું	સર્વ	વળ્યું
મંગાલ્ય	ગુસ્સો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂર્ખ	ભક્ત
ધર્મ	નાજ્યું	માર્ગ	પસ્તાઈ	ગાઈ
કેળવ્યો	રેશન	સોંપ્યો	પાળ્યો	નવાડ્યો
ત્રીજાએ	જણાવ્યું	આજણ	ફેંક્યું	સાંભળ્યો
ચોકળું	જડ્યું	ગુમાવ્યું	કિંચક્યો	ખુલ્લું
ખગાડ્યું	ડર્યો	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજવ્યું	વળ્યું	ઝાલ્યું	ભર્ષા	ભડ્ડી
રડ્યુંખડ્યું	આપકર્મી	બાપકર્મી	પ્રાર્થના	તીર્થના
દુરમન	પરજાવ્યો	છાડ્યું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેર્યો	ચર્યો	કુલાવ્યું	હંમેશાં
ભૂંડ્યો	મૂંજતો	મૂંજ	પહેર્યો	સ્ત્રી
જીત્યો	પુષ્કળ	સરભાગ્યાં	સૂચ	પણવ
રેહોય	વનરપતિ	પશ્ચિમ	હિતર	ચારતર
રેલેટ	વિજ્યા	ભૂસ્તી	વચ્ચે	શીખ્યો

મુકાબુ	કચારડા	વર્ગ	વળથા	લક્ષ્મી
ધર્મરક્ષા	બતાવ્યું	બંદોબસ્ત	ઢાકતર	ખેડ્યું
લક્ષમણ	નિર્દય	છિદ્રો	સિક્કા	અતર
ગિયું	ગુચ્છા	ટફું	ઉત્તમ	અન
કુક્કર	તત્કાળ	ઉલોગ	વસ્તુ	પ્રીતિ
ટફી	નક્કર	સ્વાદ	છુટી	વત્તા
બાસ્તો	કરાવ્યા	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટકાવ્યાં	ઓસડવેસડ	રિકારી
અભાગીઉં	વિઆય	ગાંધતો	રિસાય	ઢાંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરાધાર	બૂલથાપ
ટપાટપ	પેંતરા	બહાદુરી	ગંડીદડા	કુટુંબ
સોહામણી	અગેહી	ઢીંગલી	સહીઅરો	સંતામે
વિવાહ	નિરે	ખેંચતાણ	બળવંતા	ઝોડઝપટ
આઢળીઉં	ધંતરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપુઝે	હંકાળા
સરનામું	સિસોટી	મિનિટ	સંકેશ	ઢીમણું
ઢારકું	હિચોળે	કરજંદ	નીમણુક	ચીતરામણ
હોશિયાર	ઢેકા	કિનારે	દાનત	ગોળમટોળ
અટાપટા	શિખામણ	સંપત	ખૂબસુરત.	બરદાસ
દુઃખ	ખડખડાટ	દુખળા	સંકટ	પાંધી
શીંગડા	જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિએર
ટાંકણે	આચિંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગણુમ
અઠાઉ	ઉપરાંત	આહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુડીઆ	કુંકડું	જગપતિ	મહિમા

દિશા	કસરતશાળા	આથમણી	દક્ષિણ	વિશેષ
ખુરસી	નિયાણુ	અધિકારી	હુંડી	સેકન્ડ
જાંતુ	વિષે	કોથળો	કથરોટ	ચાંચુ
તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંચું	ચળકાટ	મજાગરાં
શિરોઈ	ચાળી	લોટા	ખુજળી	સુપડા
ઝીંઝવો	ધુપેલ	સંવાળા	તમાકુ	મુગાંધ
પાંદડાં	સળંગ	સેંકડો	રાતડીઆ	મહીકાંડા
ઢેબરાં	હળપુણી	ધુસરી	સંતોષ	કોવત
કોઠ	ભોંચ	અથાણું	ચરણી	ફૂલ
પાકટ	વેંત	તાવડા	શિયાળવાં	હિસાબ
સફેદ	ધડિં	રક્ષણ	મધપુડો	ઈડાં
આળસુ	જીવડાં	ચીકટ	ભિખારી	ભિખતું
દાઢ	આંગળાં	નિર્મળ	ખુણેખોચરે	તુકસાન
દાખડો	નીમકહલાલ	સંવાળા	ભુસું	શરત
નાળખંધ	અડીઅલ	ગથેડુ	ભૂકે	પુછડી
સુરજ	રાંડા	સંખધી	ટંકડા	ઉદસીંગ

અર્થની ચોપડી ખરીદતાં પહેલાં

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કોં ફ્રેશ અર્થની નોટ લુઓ.

બીજા ધોરણ માટે “અંગગણિતનાં

મનોચત્ર” પાંચ આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

આળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	કન્યા ૧લીના અર્થ	૦-૪-૦
પહેલાના અર્થ	૦-૨-૬	કન્યા ૨જીના	૦-૫-૦
બીજીના	૦-૪-૦	કન્યા ૩જીના	૦-૭-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	ત્રિવેદીવા.પુ. ૧	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૭-૬	પુ. ૨	૦-૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	પુ. ૩	૦-૬-૦
છઠ્ઠીના	૦-૯-૦	પુ. ૪	૦-૭-૦
સાતમીના	૦-૧૦-૦	પુ. ૫	૦-૮-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

આળવર્ગની	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦
પહેલોનો	૦-૨-૬	ચોથોનો	૦
બીજોનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦

ત્રિવેદિ વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાનો ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાનો ૦-૩-૦

બોળ ધોરણ માટે અંગ્રજીનાં મનોચલ પાંચ રૂ.

સુરત શહેરનો ભૂગણ શિક્ષક ત્રણ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“ અંગ્રજી શિક્ષક ” વગેરેના કર્તા. શાહપોર-૨

